

13. TÜRKİYE İNSAN HAKLARI HAREKETİ KONFERANSI 2016

Nihai Rapor ve Sonuç Bildirgesi

“OLAĞANÜSTÜ KOŞULLARDA İNSAN HAKLARINI SAVUNMAK”

Hukuk İçin Mücadele

Kürt(-Türk) Sorunu, Savaş, Yıkım ve Barış Mücadelesinin Yükseltilmesi

Suriye Savaşı ve Mülteci Sorunu

İnsan Hakları Örgütlenmesinde Sorunlar ve Arayışlar, Yeni Şartlarda Yeni Mücadele Yöntemleri

“Dünya zalimlere kalmaz. İnsan hakları mücadelesi insan olmanın gereğidir ve bunu bilmenin ezeli-ebedi meşruiyetiyle ve kararlılığıyla devam edecektir.”

25-27 Kasım 2016
Pamucak / İzmir

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI HAREKETİ KONFERANSI

1998 yılından beri düzenli olarak toplanmakta olan Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferansı'nın genel amacı, Türkiye insan hakları savunucularının, insan hakları kavramının ve hareketinin bazı sorunlarını tartışması ve bu tartışmanın temelinde de, geleceğe yönelik bazı belirlemeleri yapması için bir platform oluşturmaktır.

Konferans, İnsan Hakları Derneği (İHD) ve Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın (TİHV) düzenleyici olarak görev almasına karşın, özerk ve kalıcı bir yapı geliştirmiştir.

Türkiye insan hakları hareketi, bir yandan yakıcı ve acil olarak eyleme geçmeyi gerektiren bir gündemin baskısı altında bulunurken, bir yandan da insan haklarını kavramsal açıklığa ve düşünsel zenginliğe ulaştırma ihtiyacını hissediyor. Kavramsal açıklık, düşünsel sağlamlık, gündeme ve sorunlara müdahale edebilmenin bir koşulu olmaktan öte, ona teslim olmamanın bir güvencesidir.

Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferansı'nın yol gösterici ilkeleri şöyledir:

1. Konferansımız, insan haklarını, insan onurunu her insanda gerçekleştirmeyi amaçlayan eylem ilkeleri ve bu ilkelere dayanan normlar olarak tanımlamaktadır.

İnsan haklarının bütünselliği, devredilemezliği ve insan türünün her üyesinin haklarda ve insan onuruna sahip olmada eşitliği, insan hakları hareketi için vazgeçilemez ilkelere sahiptir.

İnsan hakları aktivistlerinin faaliyetlerini belirleyen en üstün ilkeler insan haklarıdır.

Devletlerin yasaları ve hükümetlerin uygulamaları, insan hakları ilke ve normlarına göre belirlenmeli ve değerlendirilmelidir.

2. Konferansımız, insan haklarının, yalnızca hukuksal ve siyasal düzenlemelerin değil, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda da belirleyici olması gerektiği ilkesini vurgulamaktadır. İnsan hakları savunucuları, global düzeydeki ve devletlerdeki bütün gelişmeleri, insan haklarına etkileri bakımından değerlendirmek ve tutumlarını bu bakımdan belirlemekle yükümlüdür.

3. Konferansımız, uluslararası ve iç barışın sağlanmasını, toplumların demilitarizasyonunu ve yeryüzünün çevresel koşullarının etkin korunmasını, insan haklarının korunması ve gerçekleştirilmesinin temel önkoşulları olarak kabul etmektedir.

OLAĞANÜSTÜ KOŞULLARDA İNSAN HAKLARINI SAVUNMAK

2015 Temmuzunda savaş politikalarına yeniden dönülmesiyle birlikte çözüm sürecinin yol açmış olduğu insan hakları açısından göreceli sükûnet yerini kaos ve ağır hak ihlallerine bıraktı. Buna paralel olarak hemen burnumuzun dibinde komşumuz Suriye'de yaklaşık 5 yıldır yaşanmakta olan savaşın etkileri de daha yakıcı biçimde hissedilir oldu. Kitlesele göç hareketleri yeni boyutlar kazandı. Başta Ankara, İstanbul gibi büyük kentlerde olmak üzere pek çok yerde ardı ardına patlayan, sivilleri hedef alan ve kitlesele imhayla sonuçlanan canlı bombalar ülkenin adeta "Ortadoğulaşma/Pakistanlaşma" sına yol açtı. İnsan hakları açısından zaten ağır ve ciddi ihlallerin yaşanmaya başladığı bir ortamda 15 Temmuz darbe girişimi ardından ilan edilen OHAL uygulaması sonucu her boyutta yaşanan yeni hak ihlalleri ve değer yitimi insan hakları mücadelesinin kazanımlarını onlarca yıl geriye götürdü. Böylesi koşullarda temel ihtiyacın, insan hakları hareketini acilen güçlendirmek, işbirliği ve etki zeminini olabildiğince geliştirmek ve yaymak olduğu gerçeğinden yola çıkarak çok kısa sürede, yoğun

bir çalışma sonucunda 25-27 Kasım 2016 tarihlerinde “Olağanüstü Koşullarda İnsan haklarını Savunmak” ana teması ile **13. Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferansı** gerçekleştirildi.

Bu toplantı vesilesiyle insan hakları savunucularının bir araya gelmesi, fikir alış verişinde bulunma, yeni taktikler geliştirme ve bir yol haritası oluşturmanın yanı sıra moral ve psikolojik açıdan insan hakları ortamına ciddi katkı sağladı.

Yöntem olarak önceki konferanslarda olduğu gibi katılımcılar dört başlık altında çalışma gruplarına ayrıldılar. Ancak bu konferansta çalışma gruplarına geçilmeden önce insan hakları bakımından (dünyada ve Türkiye’de) durum muhasebesi yapan, genel tabloyu ortaya koyan, politik ayrışmaları uyarmaktan kaçınan, afaki olmayan, hamasete kaçmayan, gerçekten özgöl olarak insan haklarının vaziyetine odaklanan sunuş ve tespitlerin yapıldığı bir panel gerçekleştirildi.

13. Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferansının “**Nihai Rapor ve Sonuç Bildirgesi**” aşağıda aktarılan söz konusu panelin özeti ve çalışma gruplarının raporlarından oluşmaktadır.

Savaş / Şiddet ve Cezasızlık

İnsan Haklarına dayalı bir ortak yaşam idealini insanlığın umut ufkundan çıkarılması tehdidi olarak tanımlanabilecek ölçüde dünya ölçeğinde insan haklarını savunmasız bırakan bir olağanüstülük haliyle, daha doğrusu bir insanlık kriziyle karşı karşıyayız. Bu krizin hem Türkiye özelinde hem de dünya genelinde kendisini açığa vurduğu büyük kötülük, şiddetin her türünün sistematikleşmesi, yaygınlaşması ve hatta sıradanlaşmasıdır.

Türkiye’de şiddetin her alanda yoğunlaştığı, devlet şiddetinin meşrulaştırılmasına dönük çabalarda da bu şiddetin değişik veçhelerinin gündemde tutulmasıyla idam cezasının yeniden tartışılmasına alan açıldığı görülmektedir. Şiddetin, savaş, organize şiddet ve işkence şeklindeki kitlesel; kadın, çocuk, yaşlılara yönelik ev içi şiddet ve özellikle her türlü ayrımcılık temelli ev dışı şiddet şeklindeki bireysel türleri giderek yaygınlaşmaktadır.

Toplumsal yaşamda şiddet biçimlerinin tamamında gözlenen artışın birbirinden ayrılamayacağı ve bu artışın zemininde ise toplumsal anlamda yaşanan ahlaki bir zedelenmenin yattığını söyleyebiliriz. Nitekim ABD’de Irak işgalinde yer alan askerlerle ilgili olarak yapılan çalışmalarda, şiddet uygulayıcısı ve şiddete tanıklık eden bu askerlerde “Travma Sonrası Stres Bozukluğu”nun ötesinde, yakın çevrelerinden başlayarak topluma yayılan, şiddete sık yönelimle görünen ve değer kaybının temel bileşenlerden olduğu bir ruhsal tablonun tanımlandığı, “**moral injury-ahlaki zedelenme**” olarak anılan bu tablonun toplumda şiddetin tüm türlerinin artışını açıklayabileceği belirtilmektedir. Dolayısıyla Türkiye’de de 30 yıldan uzun süren savaşın vardığı cezasızlık iklimi ve şiddetin her yönüyle topluma yayılması bu ahlaki zedelenme kavramı ile birlikte değerlendirilmelidir.

Türkiye’de yaşanan şiddetin bilançosuna şöyle bir göz atarsak;

- Bianet’in verilerine göre 2016 yılının ilk 10 ayında erkekler en az 220 kadın öldürdü, 65 kadına tecavüz etti; 104 kadını taciz etti; 352 kız çocuğuna cinsel istismarda bulundu; 282 kadına şiddet uyguladı. 2015 yılında ise erkekler 284 kadın ve yanlarındaki 19 çocuk ile 18 erkeği öldürdü; en az 133 kadın ve kız çocuğuna tecavüz etti; 370 kadını yaraladı/şiddet uyguladı; en az 208 kadın ve kız çocuğunu taciz etti.
- İHD’nin verilerine göre 2016 yılının ilk 9 ayında silahlı çatışmalar nedeniyle 406’sı asker, polis, korucu, 605’i militan, 29’u sivil olmak üzere toplam 1.040 kişi yaşamını yitirdi. Bu dönemde 1.065’i asker, polis ve korucu, 17’si silahlı militan ve 75’i sivil kişi yaralandı.
- Türkiye’de darbe dönemlerinden bildiğimiz sokağa çıkma yasakları 2015 yılında farklı bir görünüm alarak 24 saat boyunca ve haftalar, sonrasında aylar süren sokağa çıkma yasaklarına dönüşmüş, temel gereksinimlerden yoksun bırakma boyutuyla bir şehirde yaşayan insanların tamamına işkence uygulaması biçimine bürünmüştür. Bu dönemde daha önce çatışmalı dönemlerde gözlenenden farklı olarak sivil ölümlerde dramatik bir artış olmuştur. Bu ölümlerde özellikle Nisan 2015’de çıkartılan “iç güvenlik” yasasını ve kolluğa doğrudan vur emri veren düzenlemeyi de gözardı etmemek gerekmektedir.

TİHV Dokümantasyon Merkezi verilerine göre 6 Ağustos 2015 ile 20 Nisan 2016 tarihleri arasında 7 il (Diyarbakır, Şırnak, Mardin Hakkâri, Muş, Elazığ ve Batman) ve bu illere bağlı en az 22 ilçede, resmi olarak tespit edilebilen en az 111 süresiz ve gün boyu sokağa çıkma yasağı uygulandı. Bu yasaklar nedeniyle 2014 nüfus sayımına göre ilgili sözkonusu ilçelerde yaşadığı bilinen en az 1 milyon 671 bin kişinin en temel yaşam ve sağlık hakları ihlâl edildi. Net bir bilgi edinilememekle beraber Sağlık Bakanı’nın 27 Şubat 2016 tarihli açıklamasına göre en az 355 bin kişi yaşadıkları il ve ilçeleri terk ederek zorunlu olarak yerlerinden edildi. En az 321 sivil sadece resmi sokağa çıkma yasağı ilan edilmiş zaman dilimleri içerisinde, ilgili çatışma

ortamlarında yaşamlarını yitirdi. Bu kişilerden; 79'u çocuk, 71'i kadın ve 30'u 60 yaşın üzeriydi.

Sokağa çıkma yasağı boyunca bu bölgede ağır savaş silahlarının sivil yerleşim alanlarında kullanımı, bina ve sokaklara cinsiyetçi, etnik ayrımcı bir dille yapılan yazılımlar ve cinsel şiddet ifadeleri toplumda yaratılan terörün boyutuna ve yukarıda sözü edilen "ahlaki çöküntü"ye işaret etmektedir.

- 15 Temmuz darbe girişimi sırasında 24'ü darbenin bastırılması sırasında yapılan müdahaleler sonucu olmak üzere toplam 270 kişi yaşamını yitirdi, 2.146 kişi ise yaralandı.
- İHD'nin verilerine göre ise 2016 yılının ilk 11 ayında 1.622 kişi gözaltında ve gözaltı yerleri dışında işkence gördüğünü beyan etti.
- TİHV'e 2015 yılının ilk 11 ayında işkence ve kötü muameleye maruz kaldığı iddiasıyla toplam 450 kişi başvurdu. Başvuranların 286'sı bu yıl içinde işkence ve kötü muamele gördüklerini belirtti.

- İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclis'inin verilerine göre 2016'nın ilk 11 ayında iş kazaları/cinayetleri sonucu en az 1.816 işçi yaşamını yitirdi.

"Askeri darbe girişimi" sonrası OHAL ilanı ile (22 Temmuz 2016 tarihinde 3 ay süreyle ilan edilen OHAL, 19 Ekim 2016 tarihinde 3 ay daha uzatıldı) ortaya çıkan tablonun da değerlendirilmesi ve bu süreçte derinleştirilen ayrışmanın da şiddet ikliminin yaygınlaştırılmasındaki rolünün göz önünde bulundurulması yerinde olacaktır. Bu süreçte:

- ✓ 13 KHK çıkarıldı.
- ✓ 96.556 kişi hakkında şüpheli sıfatıyla savcılık işlemi başlatıldı. 39.378 kişi tutuklandı. 31.612 şüpheli adli kontrol şartı ile serbest bırakıldı. 4.359 kişi hakkında ise yakalama kararı çıkarıldı.
- ✓ 130.000 kamu çalışanı hakkında işlem başlatıldı, en az 85.000 kamu çalışanı görevinden ihraç edildi.
- ✓ 39 belediyeye kayyum atandı, 50 belediye eş başkanı tutuklandı.
- ✓ Aralarında HDP Eş Genel Başkanları Selahattin Demirtaş ve Figen Yüksekdağ'ın da olduğu 10 milletvekili tutuklandı.
- ✓ 177 basın ve medya kuruluşu kapatıldı.
- ✓ 2016 Kasım sonu itibariyle 144 gazeteci tutuklandı.
- ✓ 19 sendika, 104 vakıf ve 1500 yakın dernek kapatıldı.
- ✓ Gözaltı süresi 30 güne çıkarıldı.
- ✓ Yaygın ve sistematik işkence iddiaları arttı.
- ✓ Gözaltına alınanlar usul güvencelerinden (avukata, hekime ve üçüncü taraflara bildirim) mahrum bırakılıyor.
- ✓ Gözaltı yerlerinde bağımsız izleme yapılmadı.

7 Haziran seçimleri sonrası yaygınlaşmaya başlayan tutuklamaların, özellikle de 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında kitlesel bir nitelik kazanması ile cezaevi nüfusunda büyük bir artış oldu. Denetimli serbestlikle ilgili düzenlemeler sonucu yapılan "örtülü OHAL affı"na rağmen 1 Kasım 2016 itibariyle cezaevlerinde tutuklu/hükümlü/hüküm özlü kişi sayısı toplam 197.297 olarak açıklandı. AKP'nin iktidara geldiği 2002 yılında bu sayı 59.429 idi.

Bu kaygı verici tablonun işaret ettiği şey, suçu ve faili ortadan kaldıran ya da görünmez kılan cezasızlık halidir. Türkiye'de insan hakları ihlallerine süreklilik ve yaygınlık kazandıran en temel etken bir devlet geleneği olan cezasızlıktır.

O halde, haklar temelinde bakıldığında devletin ne olduğu ve ne olması gerektiği konusundaki algımızı yeniden gözden geçirmek önemlidir. Evrensel insan hakları hukukuna göre devletin,

- "dokunmama" görevi; -temel haklar bağlamında insanların yaşamlarına ve yaşama haklarına devlet "dokunamaz"-
- "dokundurtmama" görevi; -üçüncü kişiler ya da her türlü dış etkenden gelecek olan müdahale ve saldırılara karşı "koruma" yükümlülüğü-
- "bazı iş, görev ve eylemleri yapma, olanakları sağlama ve bazı hizmetleri yerine getirme" sorumluluğu vardır.

Maalesef Türkiye’de devlet topluma karşı bu üç temel görevini başından beri reddetmektedir.

Medeni Ölüm

İnsan hakları hukukuna dayalı bir devlet özelliğine sahip olmamış, bu bakımdan zorlandığı değişime karşı da daima "şiddetle savunma" halinde olmuş olan devletin yol açtığı hak ihlalleri, her zaman insan hakları savunucularının en önemli meselesi olmuştur. Bu nedenle de yıllardır Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferanslarında hakların orantısız sınırlandırılmasından, Devletin yetkilerini aşırı kullanması ya da hak ihlallerine süreklilik kazandıran cezasızlık gibi sorunlar tartışılıyordu. Ancak 2015 Temmuzundan sonra fiilen 2016 Temmuzundan sonra ise hukuken ilan edilen olağanüstü hal bizi daha temel bir sorunla; hakların öznesinin kim olduğu sorusuyla, daha da önemlisi hak öznesi olmayan insanlar sorunuyla karşı karşıya bırakmıştır.

Hatırlanacağı üzere, insan hakları paradoksunu açığa çıkarırken, Hannah Arendt tüm hakların temelinde "haklara sahip olma hakkını" görüyordu. Bu da, 'kişinin sözünün işitilebileceği ve eyleminin görülebileceği politik bir topluluğa veya ilişkiler ağına dahil olma hakkı' olarak tanımlanıyordu.

Bunun olmadığı yerde insan "çıplak insan"dır. Bir süredir tekrar popülerleşen bu insan hakları sorgusu 2011’den itibaren mülteci krizi nedeniyle dillendiriliyordu. Ama olağanüstü hal, bir kez daha gösterdi ki sorun mülteci krizinden öte bir insan hakları krizi. Çünkü artık aşırı kısıtlanan, orantısız müdahale edilen haklardan bahsetmiyoruz, haklara sahip olmaktan mahrum bırakılan, süje olmaktan çıkarılan büyük bir kitleden ve kolaylıkla bu kitleye eklenebilir bir belirsizlik mıntıkasından bahsediyoruz.

Haklara sahip olma hakkından mahrum bırakılma, hukukun öznesi olmaktan çıkarılarak hak taşıyıcısı olarak kabul edilmeme aslında bir "medeni ölüm" halidir. Haklarının var olduğu yasa düzleminde tanımlanmış olsa da haklarını gerçekleştirebilecekleri ortama sahip olmadıklarından, örneğin yaşam alanları ortadan kaldırılarak, göçe zorlanarak "etkisiz hale getirilen"ler de bir tür medeni ölüm haline sokulmaktalar. Bunların yanında, tüm temel savunma haklarından yoksun bırakılan "hak sahibi olmayan" mahpuslar, 2016’nın olağanüstü halinin olağan vakası haline dönmüş durumda. Bu nedenle, artık bir istisnadan değil haklara sahip olmayan yüzbinlerden bahsedebiliyoruz. Ne anayasa yargısından ne idari yargıdan cevap alamayan "medeni ölü"ler yanında; adı, sanı, cinsiyeti, etnik kökeni, yaşı kimliği bilinmeyen ve istatistik olarak geçen "etkisiz hale getirilen"ler hiçbir hukuki korumadan yararlanamıyor. Evet, bir kesim için halen işleyen bir hukuk var ama bu hukukun güvencesinde olanlar, öte yana ne zaman düşüp hak öznesi olmaktan çıkacaklarını bilmiyorlar. Hak sahibi olmayanlar kategorisi o kadar mutlak bir kategori ki, bu aynı zamanda haklara sahip olanları da sürekli bir belirsizlik mıntıkasında yaşamaya mahkûm ediyor. Bu

belirsizlik hali iktidara toplum üzerindeki kontrol ve baskısını arttırmak için kullanabileceği muazzam bir güç sağlıyor. Kısacası 2016'nın insan hakları gündemi artık hak sahiplerinin sorunlarının incelendiği bir gündem değil, hak sahibi olmayanların kişi olma niteliğinin tartışıldığı bir gündemdir.

İnsanlık Krizi

İnsanın kişi olmaktan çıkarılması, aslında hak taşıyıcısı yurttaş olmaktan çıkarılması demektir. Türkiye'de apaçık bir gerçeklik halini alan bu durum, dünya genelinde de bir insan hakları krizinin yaşandığını gösterecek şekilde artma, yaygınlaşma eğiliminde. Bu, söz konusu krizin bir ülke sorunu olarak daraltılamayacak kadar büyük bir kriz olduğunu açıkça göstermektedir. Dünyanın çok büyük kısmında ekonomik, kültürel, dinsel, etnik v.b. her türden "savaş" referansı ile ilan edilen bir olağanüstülük haliyle kendisini açığa vuran bu kriz, esasında kendi bekasını artık krizi aşmakla değil bizzat krizle beslenmekle sağlayan kapitalizmin krizidir. Başka deyişle kapitalizm ve dolayısıyla devlet savaş zemininde kendisini yeniden güçlendirme çabasında.

Din, kültür, cinsiyet ve millet temelli her türlü özcülüğün, milliyetçiliğin her yerde yükseldiği, sağ politikaların halk desteğinin arttığı bir dünyada popülist bir diskurla da yaygınlaşan en hafif formuyla otokrat en ağır formuyla da diktatöryal, faşizan rejimlerin hakimiyet kurmaya başladıklarına tanık oluyoruz. Milliyetçi, popülist ideoloji altında en hızla erozyona uğrayan zemin insan hakları hukukudur. Bir yandan insan olmaktan çıkarılma yoluyla (örn. mülteciler, azınlıklar, dezavantajlı gruplar için) diğer yandan olağanüstü koşullar nedeniyle haklardan feragatin meşrulaştırılması yoluyla bireyler, gruplar haklara sahip olma hakkından dışlanmaktadır.

Bireyi hak öznesi olmaktan, hak taşıyıcısı olmaktan çıkaran bu rejimler haklara sahip olma hakkını sadakat, bağlılık ve itaat içinde tanımlamaya başladıkları için, hak sahipliği hukuktan, yasadan değil, tahakküm edenin "karar"ından gelen "ayrıcalıklı" bir statüye dönüşmüş durumda. Bu durum aslında kapitalizmin aktüel formlarının yaygınlaşması sürecinde demokrasi ve insan hakları arasındaki yapısal bağın kopartılmasının da bir sonucudur. İnsan hakları demokratikleşmenin temelinde yer alan ilkeler değil, neredeyse bir tür kapitalist sisteme "kabul" anlaşmasının basit kuralları mertebesine indirildiğinde ve hatta bizzat emperyalizm dünya ölçeğinde "hayırsever bir otokrat" tavrıyla kendi eylemini meşrulaştırdığında evrensel insan hakları standartları da çökmeye başlamış demektir.

Krizle Karşı Adalet Çağrısı ve Barış Talebi

Hatırlamalıyız ki, Batı'da insan hakları temelli demokratik bir toplumsallığı mümkün kılacak hukuksal, kurumsal bir devlet yapısı arayışı, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra bir kez daha bu büyük kötülüğe izin vermeyecek bir sistem arayışından doğmuştu. Görülen o ki, bu arayışın ve çabanın kendisinde de bir geriye dönüş ya da vazgeçme eğilimi var. O halde insan hakları savunucuları için acil görev, bu arayışı yeniden yükseltecek bir şekilde hem demokratik politik toplum ilkesini hem de insanlığı içinde bulunduğu yok olma halinden çıkaracak şekilde demokratik dünya ilkesini hatırlatacak bir yüzleşme, hesaplaşma ve bu krizi aşma çabasıdır. Bunun yolunun tek bir ülkeden geçmediği, enternasyonalist bir adaletsizliğe karşı adalet çağrısına bağlanmak gerektiği ve bu çağrının zemininde de barış talebinin yatacağı açıktır.

I. Çalışma Grubu - Hukuk İçin Mücadele

Hukukun Sınırları

Türkiye, bugün hukukun varlığının sorgulandığı olağanüstü bir dönemden geçmektedir. Olağanüstü hal öncesinde çok ciddi anlamda sorgulanır hale gelen hukukun üstünlüğü kavramı, 15 Temmuz darbe girişimi ve sonrasında gelişmelerle tamamen işlemez hale gelmiştir. Olağanüstü halin ilanıyla, birçok alanda hiçbir hukuki güvence işlemez hale gelmiş, olağanüstü halin ne kadar süreyle devam edeceği belirsiz olduğu ve bazı önlemlerin kalıcı olacağı belirtildiği için bu durum ağır hukuki sorunlara yol açmıştır. Kağıt üstünde mevcut olan anayasal ilkeler, yasal kural ve güvenceler tüm işlevlerini yitirmiştir. Hukuku diğer normatif sistemlerden ayıran temel ölçüt, kuralların yaptırımlarla desteklenmesi, hak mağduriyetleri için etkili giderim araçlarının sunulmasıdır. Türkiye’de bizzat yargı tarafından, haklar ve sorumluluklar belirsiz ve öngörülemez hale getirilmiş, sorumlu kamu görevlileri her türlü cezasızlık güvencesinden yararlanır hale gelmiştir.

Bu durum sistematik ve yaygın bir nitelik taşıdığından yurttaşları hak öznesi olmaktan çıkarmış, sadece doğrudan mağdurları değil toplumun tüm kesimlerini korumasız her an keyfi baskı ve şiddetin muhatabı haline getirmiştir. Bu koşullar altında, hukuku, insan haklarını savunmak son derece güç hale gelmiştir.

Bununla birlikte, evrensel insan hakları değerlerini hem hukuksal hem de siyasal araçlar vasıtasıyla savunmak, şiddeti her yönüyle dışlayan insan hakları hareketi açısından halen en önemli görevdir. Bu görevin yerine getirilmesi, çok yönlü ve kapsamlı stratejik adımlar atılmasını gerektirmektedir.

Bu stratejiler konu bakımından hukuki ve siyasal olarak, zaman bakımından kısa, orta ve uzun olarak ve ölçek bakımından ulusal ve uluslararası olmak üzere ele alınmıştır. Bununla birlikte, bu farklı bölümlerin bir bütünlük içerisinde ve sistematik olarak yürütülmesi zorunluluğu bulunmaktadır.

Hukuki ve Siyasi Stratejiler

Hukuki Stratejiler

- **Ulusal**

İç hukukta çoklu ve alternatiflerin de öngörüldüğü esnek bir hukuki stratejinin geliştirilmesi hukuki imkânların işlemediği bir ortamda hayati önem taşımaktadır. İnsan hakları ve hukuk örgütleri, bugüne kadar ağırlıklı olarak ceza ve anayasa hukuku yöntemlerini kullanmış olmakla birlikte, topyekun devam eden bir hukuk saldırısı karşısında tüm farklı alternatiflerin düşünülmesi zorunluluğu vardır.

Hukuk mücadelesinde kullanılacak dilin de yöntem stratejileri gibi alternatifleri çoğaltması gerekir. Mücadelenin genişletileceği alanlarda daha sade, geniş kitlelere ulaşabilir bir dilin kullanılması cepheyi genişletme imkânı sunabilecektir.

Bunun sağlanması için; geniş kitlelere ulaşabilecek araçların temin ve kullanımı önemlidir. SMS, internet, basın, broşür, sosyal medya gibi hem konvansiyonel hem de yeni araçların kullanılması düşünülmelidir.

Hali hazırda hukuk mücadelesi atomize olmuş, birbirinden izole bir şekilde yürütülmektedir. Hak talep ve mücadelesinin görünür kılınması hem bu izolasyonu aşmaya araç olacak, hem de dayanışmayı güçlendirecektir. Bunu sağlamak için, hukuk mücadelesinin bir yandan

mağdurlara bireysel giderim imkânı sunarken bir yandan da kolektif bir mücadelenin parçası olmasının sağlanması hedeflenmelidir.

Yalan, buyruk ve şiddet içeren, kazanılmış haklara saldıran, böylece anayasasızlaştıran ve insan haklarını etkisiz kılmaya çalışan “mevcut hukuk diline” karşı bu muğlaklığı, göreliliği ve keyfiliği da açığa vurarak, demokratik ve öngörülebilir bir hukuk dili öne çıkarılmalıdır. Özellikle, hukukun sürekli yerel ahlaka referansla meşrulaştırılmasına karşı olarak evrensel insan haklarının hukukun temel dayanağı olması vurgulanmalıdır.

İnsan hakları ihlalleri, hukuksal aktörler olmaksızın gerçekleştirilemez. Yoğun ve yaygın ihlallerin arasında çok sayıda ulusal ve uluslararası hukuka göre suç sayılabilecek eylemler de bulunmaktadır. Bu nedenle, bu süreçler içerisinde rol alan hakim ve savcıların, hukukun üstünlüğünün tesis edildiği bir zamanda sorumluluklarının mutlaka gündeme getirileceği hatırlatılmalı ve fikri takipte bulunulmalıdır.

Hukukun sadece kurallar ve prosedürlerden ibaret olmadığına tespit edilerek özellikle yargı sosyolojisinin ve yargıç davranış ve duruşunun, adli kültür ve alışkanlıkların ortaya koyularak hak mücadelesinin bir parçası haline getirilmesi sağlanmalıdır.

İnsan haklarını korumaya yönelik hukuk mücadelesi kimseyi dışlamadan, tüm mağdurları içerek şekilde planlanmalıdır.

Bunlar akılda tutularak;

- a. Stratejik davalama yapılırken, doğru dava ve hedef kitlenin seçilmesine özen gösterilmeli,
- b. Gerek mevcut davalarda gerekse geçmişteki davalara ilişkin, ulusal ve uluslararası alanda kullanılmak üzere veri toplanmasına önem verilmeli,
- c. Davaların uzun soluklu ve maliyetli olduğu dikkate alınarak, finansal kaynak planlaması yapılmalı,
- d. Hem maddi hukuk açısından hem de diğer mücadele araçları açısından esnek yöntemler geliştirilmeli ve mücadele sırasında ihtiyaçlara uygun olarak güncellenmeli,
- e. Tüm hukuk süreçleri ayrıntılı ve kısa olmak üzere ayrı ayrı raporlanmalı, ulusal ve uluslararası aktörlerin sürekli ve güncel olarak bilgilendirilmesi sağlanmalı,
- f. Sürecin tamamına ilişkin raporlamaya bağlı olarak, işlemeyen-yanlış işleyen-eksik olan tüm kural ve süreçler aktörleriyle birlikte ifşa edilmeli,
- g. Hukuksal mücadelenin içerisinde, birçoğu kötü muamele düzeyine ulaşan ekonomik ve sosyal haklar boyutu göz ardı edilmemelidir.

• Uluslararası

Uluslararası hukuk alanında yürütülen hak mücadelesi de hali hazırda parçalı ve birbirinden bağımsız bir şekilde devam etmektedir. Bu alanda yürütülecek çalışmaların da hem bireysel hem de kolektif niteliği gözardı edilmemelidir. Bu kapsamda olmak üzere;

- a. Türkiye aleyhine AİHM nezdinde bir veya daha fazla devlet tarafından devlet başvurusu yapılmasını sağlayacak girişimlerde bulunmalı-bunu teşvik edecek kampanyalar örgütlenmeli, bu kampanyalara uluslararası insan hakları örgütlerinin de katılımı desteklenmelidir.
- b. AİHM önünde devam eden ve yeni açılacak davalara insan hakları örgütlerinin 3. taraf olarak katılmasının hazırlıkları yapılmalıdır.
- c. İnsan hakları komiserinin özellikle öncü sayılabilecek davalarda, davaya müdahil olmasını sağlamak için hukuki ve siyasi çaba göstermek gerekmektedir.

- d. Avrupa'daki birçok baro, hukuk ve insan hakları örgütünün davalara ve hak arama mücadelesine dahil edilmesini sağlamak düşünölmelidir.
- e. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'ni özellikle bu dönemde tekrarı gerçekleşen daha önce karara bağlanmış AİHM kararlarının uygulanması konusunda sürekli güncellemek ve bilgilendirmek önemlidir.
- f. Birleşmiş Milletler sözleşme içi ve sözleşme dışı mekanizmaların daha etkili kullanılması zorunludur. Özellikle, soruşturma yöntemi içeren BM İşkenceye Karşı Sözleşme örneğinde olduğu gibi sistematik ve yaygın ihlal pratiklerinin ortaya çıkarılmasına vesile olacak usullerin takibine öncelik verilmelidir. Bu tür mekanizmaların kullanılması, itaat zorunluluğu gibi faili belirsizleştiren ve muafiyet sağlayan yasal düzenlemelerin aşılması konusunda önemlidir.

Siyasi Stratejiler

• Ulusal

Tüm olguların ve yapılacakların toplumun farklı kesimleri ve siyasi aktörler tarafından görünürlüğü sağlanmalıdır.

Örgütsel yapılar, özellikle kamu sendikaları, mağdur üyeleri ile ilişkilerini gözden geçirmelidir. Mücadele son derece bürokratik süreçlere sıkıştırılmıştır. Mücadelenin bu sınırların ötesinde, insani ve dayanışmacı bir nitelik kazanması için çaba harcanmalıdır.

• Uluslararası

İnsan hakları mücadelesi bir yanıyla bireysel bir yanıyla kolektif bir mücadeleyi gerektirmektedir. Bu nedenle, siyasal ulusal ve uluslararası mücadelenin bu ikili boyutu dikkate alınarak yürütölmesi gerekir. Uluslararası hukuk ve siyaset insan hakları ihlallerinin belirli bir yoğunluğa ulaşması halinde ortak insanlık mirasının ve değerlerinin tehlikeye düşmesi nedeniyle müdahaleye davet edilmelidir. Yoğun, yaygın ve sistematik insan hakları ihlalleri, bireysel açıdan bir uluslararası ceza hukuku konusu olmasının yanında ağır insan hakları ihlalleri olması nedeniyle de devletlerin sorumluluğunu gündeme getirmektedir.

Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler ve diğer devletlerarası ve uluslararası aktörler bu siyasi sürece müdahil olmak konusunda sorumluluk sahibidir ve bu nedenle bu sorumluluklarının gereğini yapma yükümlölükleri her türlü yoldan hatırlatılmalıdır.

İnsan haklarının bir ülkede yaşadığı kriz sadece o toplumun yaşadığı bir kötölük değil insanlığa yönelik bir kötölük olduğu için uluslararası dayanışma ve özellikle devlet dışı kurumlar arası işbirliğinin geliştirilmesi elzemdir.

II. Çalışma Grubu - Kürt(-Türk) Sorunu, Savaş, Yıkım ve Barış Mücadelesinin Yükseltilmesi

Geçmişten Bugüne Gelen Sürecin Değerlendirilmesi

Kürt sorunu tarihsel bir dönüşümden geçiyor. Sorunun inkar, asimilasyon, tanıma, egemenlik paylaşımı, bireysel-kolektif haklar ve kimlik başlıkları altında toplanan veçheleri varlığını sürdürürken, sorun Rojava'daki gelişmeler ve 2015 Temmuz'undan itibaren çözüm sürecinin fiilen bitmesinden sonra yürütülen savaşla beraber yeni bir boyut kazanmış durumda. Bu açıdan Kürt sorununun mevcut durumda yeniden kavramsallaştırılması gerekiyor.

İnsan hakları hareketinin tarihsel birikiminin çözüm sürecinde yeteri kadar işlevselleştirilmemiş olması bir sorun olarak karşımızda duruyor. Çözüm sürecinde insan hakları hareketi, sivil toplum, demokrasi güçleri ve sivil siyaset kendi mekanizmalarını oluşturarak bu sürece yeterince etkin bir biçimde müdahil olamamıştır.

1990'larda devlet şiddeti görece örtük bir tarzda ve suçların gizlenmesi esası uyarınca yürütülmekte, insan hakları hareketi ise bu şiddeti ifşa etme mücadelesi vermekteydi. Buna karşın, 2015'ten sonra devlet şiddetinin bizzat devlet tarafından daha belirgin ve pervasız biçimde gösterilmesi söz konusudur; bu gösteri rejimiyle topluma dehşet ve korku yaymak amaçlanmaktadır. Öte yandan bu yeni şiddet dalgası ile geçmişten gelen şiddet dalgası arasında belirli süreklilikler de mevcuttur. Savaş ekseninde insanlığa karşı suç ya da savaş suçu işlemiş devlet görevlilerinin cezasızlık zırhıyla korunması bugün de (üstelik katlanarak) devam etmektedir.

Çözüm sürecinin kurumsallaştırılmaması, daha güçlü bir toplumsal destek alması için gerekli mekanizmaların oluşturulmaması, alınmış olan mesafenin kamuoyuyla yeterli şeffaflıkla paylaşılmaması ve nihayet Temmuz 2014'te çıkarılan Çözüm Yasası'nın (6551 sayılı yasa) gereğinin yerine getirilip getirilmediğine dair etkin denetimlerin yapılmamış olması, sürecin akamete uğramasında/uğratılabilmesinde önemli rol oynamıştır.

Bugünkü Duruma Dair Tespitler

2011 Suriye iç savaşıyla beraber Rojava'da yaşanan savaşın Türkiye'ye yansımaları artarak devam ediyor. Kürt hareketi de AKP iktidarı da Rojava'yı farklı bağlamlarda Türkiye içindeki sürecin temel bir parametresi olarak görmektedir.

Geçmişte çözüm sürecine yeteri kadar dahil olamayan insan hakları hareketi, sivil toplum örgütleri ve demokrasi güçlerinin bugünkü mevcut çatışma ortamına karşı da etkin bir barış hattı örmekte yetersizliği söz konusudur.

Yeni şiddet biçimleriyle karşı karşıyayız. Kent savaşları, şehir merkezlerinin ağır silahlarla yıkımı, sivillerin yaşam alanlarına yönelik saldırılar, zorla göç ettirmeler, sokağa çıkma yasakları ve kişilerin temel gereksinimlerden yoksun bırakılması yeni şiddet biçimlerinin tezahürleri arasında. Bu süreçte Adli Tıp Kurumu Uygulama Yönetmeliği'nde yapılan değişikliklerle, yakınlarını kaybetmiş kişilerin temel hakları olan cenazelerini gömme ve yas tutma hakları dahi ellerinden alınmış durumda. Sivil toplum örgütleri bu yeni şiddet biçimleriyle ilgili hakikatin ifşası konusunda yoğun bir çaba göstermişlerdir ve göstermektedirler. Arşiv, raporlama, bulguların kayıt altına alınması konusunda etkin ve yoğun bir çaba yürütülmektedir.

"Terörle mücadele" adı altında kentsel alanlarda yaşanan şiddet ve militarizm meşrulaştırıldı ve çatışma sürecindeki muazzam yıkım normalleştirildi. Çatışmanın yeni tezahürleri aynı

zamanda toplumda militarizmin giderek yükselmesi sonucunu getirdi, militarist, şoven ve erkek egemen iklimle birlikte ırkçılık, kadın düşmanlığı ve nefret söylemleri yaygınlaştı. Temmuz 2016'da yürürlüğe giren "Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" TSK mensuplarının ve operasyonlara katılan tüm güvenlik görevlilerinin soruşturulmasını ve yargılanmasını İçişleri Bakanlığı ile Savunma Bakanlığı'nın iznine tabi kılmış, böylelikle cezasızlığın yasal zırhını pekiştirmiştir. Cezasızlık bugünkü OHAL rejiminde de hukuki bir kılıfa sokularak yeni kurumsal mekanizmalar aracılığıyla sürdürülmektedir.

Geleceğe Dair Öneriler

1. İçinde bulunduğumuz savaş ortamında ilk ve en acil talep çatışmanın bir an önce durması ve barış masasının yeniden oluşturulması talebidir. Özellikle, yaşam alanlarına saldırı anlamına gelen savaşın kentsel alana taşınması bir an önce son bulmalıdır. Çatışmasızlık yeniden sağlanana kadar sivillerin haklarının en üst düzeyde korunması için bu elzemdir.
2. Çözüm sürecinin akamete uğramasıyla birlikte tırmanan yeni çatışmalı süreçte sivillerin yaşam hakkı ihlallerinin yanı sıra iki taraftan yaşanan güçler açısından da çok büyük bir kayıp olmuştur. Hak savunucuları olarak bu kayıpların toplumsal şiddet, güçlenen militarizm, tırmanan milliyetçilik anlamına geldiğini biliyoruz. Taraflar arasında önce diyalog sonra müzakere zemini oluşması için verilecek her çaba son derece kıymetlidir. İnsan hakları hareketi olarak bu konuda çabalarımızı artırmak, ortaklaştırmak ve kalıcı mekanizmalar yaratmak sorumluluğumuzu yerine getirmek üzere daha etkin çalışmayı taahhüt ediyoruz.
3. Bu çerçevede, kıymeti yeteri kadar bilinmeyen ve kolaylıkla unutturulmaya çalışılan çözüm sürecinin yeniden başlaması için çabalamak ve yeniden bir diyalog zemininin oluşması için kolaylaştırıcı adımlar atmak yükümlülüğünü altındayız. Burada taraflar arasındaki müzakereleri kolaylaştırıcı yol ve yöntemler denenmesi, Abdullah Öcalan'ın konumu ve koşulları dahil olmak üzere müzakerecilerin ve doğrudan muhatapların yeni bir barış süreci inşa etmek üzere desteklenmesi, çözüm sürecinde çıkarılmış yasal mevzuatın gereklerinin yerine getirilmesi için mücadele, bağımsız gözlemcilik mekanizmalarının hayata geçirilmesi, uluslararası örneklerin ön açıcı ve ilham verici stratejilerinden esinlenilmesi çok önemlidir. Sivil toplum bu konuda üzerine düşen görevi yerine getirmekte daha etkin bir tutum almalıdır.
4. Yaşanan çatışmayı daha da derinleştiren ve siyasal alanı bir bütün olarak daraltan çok çeşitli uygulamalardan bir an önce vazgeçilmelidir. Temsil hakkı, siyasi katılım ve temsil ve örgütlenme özgürlüğünü ihlal eden HDP'ye yönelik linçler ve eş başkanlar, milletvekilleri, yöneticiler dahil tutuklamalar, seçilmiş belediyelere kayyum atayarak görevden almak ve tutuklamalar, sivil toplum örgütlerine ve demokratik kurumlara yönelik baskı ve kapatmalar, çalışanların iş güvencesi hakkı ihlal edilerek görevlerinden alınmalarına derhal son verilmelidir.
5. Yeni savaş biçimleri aynı zamanda kültürel ve sosyal hakların tamamının tahrip edilmesi anlamına gelmektedir. Hafıza mekanlarının ve kültürel mirasın tahribi, geçmiş ve gelecek arasındaki bağın koparılmasına yol açmakta ve önemli bir sorun olarak önümüzde durmaktadır. Diyarbakır Sur başta olmak üzere çatışma bölgelerinin tamamında tarihsel miras ve kültürel hafıza tahrip edilmiştir. Diyarbakır Barosu Başkanı ve Türkiye İnsan Hakları Vakfı Kurucular Kurulu Üyesi Tahir Elçi'nin tam da bu tehlikeye işaret etmek üzere Suriçi'ndeki Dört Ayaklı Minare önünde yaptığı basın açıklamasının ardından katledildiği unutulmamalıdır. Tarihsel miras ve kültürel hafızanın korunması için önlemler almak üzere

taraf lar üzerinde basınç oluşturulması insan hakları hareketinin temel sorumluluklarından biridir ve bu alandaki mücadele derinleştirilerek sürdürülmelidir.

6. Çatışma sürecinin kurucu unsurlarından biri, ana akım medya aracılığıyla dolaşıma sokulan savaş ve çatışma dilidir. Barış inşası için en önemli parametrelerden biri ise yeni bir barış dilinin kurulması için bugünden, özellikle tarafların ama aynı zamanda geniş toplumsal kesimlerin, ötekileştirici, dışlayıcı ve ayrımcı ifadelerden vazgeçmeleri gerekmektedir. Barış dilinin kurulması konusunda sivil toplum ve insan hakları hareketi tüm gücüyle katkı sunmalıdır.

7. Bu süreçte Parlamento'nun etkin hale getirilmesi, farklı yöntemlerle barış sürecinin yeniden oluşturulması için tutum almaya davet edilmesi çok önemli bir yer tutmaktadır. Bu aynı zamanda barış sürecinin toplumsallaşması için de kolaylaştırıcı bir zemin oluşturacaktır. İnsan hakları hareketi ve sivil toplum bunu sağlamak üzere Parlamento ile daha aktif ilişki kurmanın ve bu ilişkileri kalıcı mekanizmalar aracılığıyla kurumsallaştırmanın yolunu araştırmalıdır.

8. atışmanın mutlak ve geri dönüşsüz bir biçimde sona erdirilmesi temel talebimiz olmakla birlikte, insan hakları hareketi olarak, çatışma devam ederken tarafları uluslararası sözleşmelerin de bir gereği olan, insancıl hukuka ve uluslararası normlara uymaya çağırıyoruz. Hak savunucuları olarak tarafların işlediği savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve diğer hak ihlallerini belgelemeye ve ihlallerin sonlandırılması için somut önerilerde bulunmaya devam edeceğiz.

9. Mevcut atışma ortamında fiziksel şiddetin yanı sıra, belirli toplumsal kesimlerin haysiyetlerine ve toplumsal hafızalarına yönelik saldırı, mezarların ve mezar taşlarının yok edilmesine ve ölüyü gömme hakkının ihlali için yeni yasal düzenleme yapmaya kadar varmıştır. Bu erevde, sivil toplumun hakikat, hafıza ve onarım çalışmalarına devam ederek, inisiyatifler oluşturması elzemdir. Bu alışmalar ayrıca geçmişle yüzleşme ve hesaplaşma, hakikatlerin açığa çıkarılarak yaygın biçimde dolaşıma sokulması, faillerin yargılanması ve farklı onarım mekanizmalarının oluşturulması için de kullanılacak temel veriyi sağlayacaktır. Bu bağlamda, bomba patlamalarından sonra oluşturulan psiko-sosyal dayanışma ağları önemli örnekler olup, benzeri çalışmaların sürdürülmesi gerekmektedir.

10. Nihayet, aylar süren çatışmaların yerle bir ettiği kentlerde başlatılan "kentsel dönüşüm" ve "yeniden inşa" projeleri, bir yandan bizzat mağdurların, diğer yandan da yerel yönetimler ve sivil toplum kurumlarının dışlandığı karar alma süreçlerinde şekillendiği ölçüde, yeni sorunlara ve hak ihlallerine yol açacaktır. Kentlerin yeniden inşasında mağdurlar, kent sakinleri, yerel yönetim ve oluşumlar mutlaka söz sahibi olmalıdır. Hak sahiplerinin şu veya bu şekilde mlkszleştirilmesiyle sonuçlanacak tasarımlardan ve demografik yapının değiştirilmesi gibi geleceğe şiddet tohumları eken uygulamalardan mutlaka kaçınılması gerekmektedir.

III. Çalışma Grubu - Suriye Savaşı ve Mülteci Sorunu

Suriye Savaşı

Savaşlar, çatışmalar ve insan hakları ihlalleri insanları zorla yerinden etmektedir. 'Mülteci krizi' diye adlandırılan bu durum, aslında insanlığın ve devletlerin içine düştüğü ekonomik, politik ve tarihi bir krizdir. Savaşların körüklenmesinde askeri, ekonomik ve siyasi imkânlarını seferber eden ülkelerin hepsi bugün sayıları 60 milyona ulaşmış zorla yerinden edilmiş kişilerin korunması ve ihtiyaçlarının karşılanmasından sorumludur. Ancak, devletler bu sorumluluktan kaçınmaktadırlar.

Ortadoğu'da 2010'da başlamış olan halk isyanlarının son halkası diyebileceğimiz Suriye'de despot bir rejime karşı barışçıl gösterilerle başlayan ayaklanma, emperyalist devletlerin müdahalesi ile vekâlet savaşına ve şu anda da bizatihi bu devletlerin savaşına evrilmiştir.

Bu çatışmalı ortamdan başta kadın ve çocuklar olmak üzere en çok siviller etkilenmiş milyonlarca Suriyeli ülke içinde ve komşu ülkelere göç etmek zorunda kalmışlardır. Suriye'de 6 milyon insan ülkelerini terk ederek komşu ülkeler Türkiye, Lübnan, Ürdün, Irak ve Mısır'a sığınmak zorunda kalmıştır.

Suriye Savaşı'nın 5. yılı biterken mülteci kabul etmeme konusunda tüm dünya devletleri birbirleriyle yarışmaktadır. 2. Dünya Savaşı'ndan sonraki en büyük zorunlu göç hareketine yol açan bu savaşın ürettiği milyonlarca mülteciye, neredeyse tüm dünya kapısını kapatmıştır.

- İlgili tüm aktörler, Suriye'de savaşın derhal sona ermesi için, samimi ve ciddi bir süreci başlatmalı ve şiddet politikalarına derhal son vermelidir.
- Zorla yerinden edilen milyonlarca insanın gönüllü ve güvenli geri dönüşü için Suriye'de demokratik ve insan haklarına dayalı bir düzen kurulmalıdır.
- Suriye'ye zorunlu geri göndermeler engellenmeli; geri göndermelerde gönüllülük temel ilke olmalıdır.
- Tüm ülkeler bu süreçte yerinden edilen milyonlarca mülteciye karşı sorumluluklarını yerine getirmeli, yasal ve güvenli girişe imkân tanımalı, ülkelerinde yaşayan mültecilerin insan onuruna yakışır koşullarda hayatlarına devam etme imkanı sunulmalıdır.

Türkiye'de Mülteciler

2011 Nisan'ında açık kapı politikası uygulayacağını açıklayan Türkiye'de bugün yaklaşık 3,5 milyon Suriyeli mülteci yaşamaktadır. Bunun yanı sıra Türkiye'de 300 bine yakın diğer ülkelerden gelen mülteci/sığınmacı ikamet etmektedir.

Resmi makamlar, Suriye'den gelen mülteciler için açık kapı politikasının sürdüğünü iddia etse de bu uzun süredir uygulanmamaktadır. Türkiyeli yetkililer mültecilerin girişini engellemek için Avrupa Birliği (AB) uygulamalarına paralel olarak sınıra hendek ve beton duvarlar örmeye başlamıştır. Mültecilerin yasal ve güvenli bir biçimde ülkeye girişini imkânsız kılan pasaport ve/veya vize şartı konmuştur. Bunun sonucu olarak, sınırdan geçmeye çalışan birçok mültecinin Türkiye güvenlik güçlerinin kullandığı ateşli silahlar sonucunda yaralandığı veya hayatını kaybettiği raporlara yansımıştır.

Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne koyduğu coğrafi sınırlamayı sürdürerek sadece Avrupa'dan gelenlere mülteci statüsü vermektedir. Afganistan, Irak, İran ve Afrika ülkeleri gibi Avrupa dışından gelen ve uluslararası korumaya başvuran sayıları 300 bine yaklaşan mülteci ve sığınmacıya ise, kalıcı çözüm sunulmamakta ve mülteci statüsü verilmemektedir. Bu bağlamda Suriyeliler için de, önce herhangi bir hukuki statüsü olmayan misafir tanımlaması kullanılmış, sonra mülteci statüsünün ikamesi olamayacak geçici koruma statüsü

yaratılmıştır. Geçici koruma statüsü de, kalıcı ve güvenli bir mülteci koruması sunmamaktadır. Ayrıca, yayınlanan yönetmelikle de Suriyeli mültecilerin uluslararası koruma başvuru imkanı ortadan kaldırılmıştır.

Sonuç olarak, Türkiye'deki milyonlarca mülteci, kalıcı ve güvenli bir statüye sahip değildir ve burada onurlu bir yaşam kurmalarını sağlayacak haklara erişimleri engellenmektedir.

Bu nedenlerle; 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne konulan coğrafi sınırlama kaldırılmalı ve Türkiye'de uluslararası koruma arayan mültecilere kalıcı ve güvenli bir statü verilmelidir. Mültecilerin ülkeye girişleri yasal veya fiziki olarak engellenmemelidir.

Kayıt ve Kimlik Kartı

Nitelikli kayıt, mülteci korumasının önemli bir aşamasıdır. Suriye'den gelen mültecilerin kayıtlarında sık sık değişen sistem; uluslararası koruma başvuru sahiplerinin kimliklerinin sık aralıklarla yenilenmesi, hak ve hizmetlere erişimi aksatmaktadır. Kimlik kartı olmadan hiçbir kamusal hizmetten faydalanmak mümkün değildir. Türkiye'de mültecilerin sağlık hizmetleri ve eğitim hakkı gibi temel haklara erişmek için üzerinde yabancı kimlik numarasının yer aldığı geçerli kimlik kartına sahip olmak bir ön koşul olarak sunulmaktadır.

Suriyeli mültecilerden bazıları uzun zamandır geçici koruma kaydı yaptırmaya ve kimlik almaya çalışmakta fakat bürokratik engeller nedeni ile bu imkana erişememektedirler. Şimdiye kadar yapılan kayıtlarda ise, hizmetlerin planlamasını ve özel ihtiyaç sahiplerinin tespitini mümkün kılacak veriler alınmamıştır.

- Kayıt hizmetleri hızlandırılmalı ve kayıt süresince mültecilerin hak ve hizmetlere erişimi mümkün kılınmalıdır.
- Kayıtlar kişilerin özel ihtiyaçlarını tespit edecek şekilde, nitelikte yapılmalı ve hizmetler bu ihtiyaçlara göre erişilebilir kılınmalıdır.
- Kayıta herhangi bir ücret ödenmediği bilgisi vurgulanmalı ve kayıtlarını hızlandırmak için araçlara para ödendiğine dair iddialar araştırılmalı, sorumlular cezalandırılmalıdır.

Barınma Hakkı

Türkiye'de yaşayan mülteci nüfusunun yaklaşık %8-10'una karşılık gelen yaklaşık 260.000 Suriyeli mülteci, AFAD tarafından yönetilen kamplarda barınma imkânına erişmektedirler. Bu kampların bazıları, sınıra yakın konumları sebebi ile çeşitli tartışmalara konu olmaktadır ve güvenlik riski ile karşı karşıyadır. Kamplar halen insan hakları örgütlerinin izlemesine ve denetimine kapalıdır. Kamp yaşamının acil ihtiyaçları karşılayan geçici bir çözüm olması gerekirken, Türkiye'de bu durum 5 yılı aşkın bir süredir devam etmektedir. Acil ve afet durumları için yetkilendirilmiş kurum olan AFAD, göç yönetimi kapsamına giren kamp idaresi görevini 5. yılın sonunda hala devam ettirmektedir.

Kamp dışında yaşayanlar için sistematik bir barınma programı geliştirilmemiş; milyonlarca mülteci insan onuruna yakışmayan yaşam koşullarına mahkum edilmiştir. Hali hazırda, birçok mülteci yüksek kiralar ödemek zorunda kaldıkları yaşamaya uygun olmayan mekânlarda, metruk binalarda hatta parklarda, köprü altlarında, naylon çadırlarda yaşama tutunmaya çalışmaktadır.

- Kamplar yeni gelenlerin ihtiyaçlarını karşılamak için Göç İdaresi Genel Müdürlüğü denetiminde açık barınma merkezi olarak işlevini sürdürmeli; uzun dönemli bir barınma imkânı olarak düşünülmemelidir.
- Kamplar ulusal ve uluslararası bağımsız ve tarafsız denetime açılmalıdır.

- Mülteci ve sığınmacıların kamp dışında insan onuruna yakışır barınma imkânına erişmeleri için gerekli adımlar atılmalıdır. Özellikle de özel ihtiyaç sahipleri için insan onuruna yakışır barınma imkânı sağlanmalıdır.
- Kamplarda meydana geldiği iddia edilen insan hakları ihlalleri ile ilgili etkili soruşturmalar yürütülmeli mültecilere yönelik ihlaller cezasız kalmamalıdır.

Sağlık Hakkı

Mülteciler için sağlığın sosyal belirleyicileri olan barınma, hijyen ve beslenme alanları en çok sıkıntı yaşanan alanlardır. İşsizlik ve yoksulluğun sonucunda nicelik ve nitelik açısından gıdaya erişim en ciddi sorunlardan biridir. Öğün sayısı az ve düzensizdir. Gıda hijyeni büyük bir sorundur. Hemen her zaman kötü koşullarda yüksek kiralara ödeyerek yaşamak zorunda kalmaktadırlar. Mevsimlik tarım işçisi olarak çalışanlar ise tarla kenarlarında kendi kurdukları naylon çadırlarda çoğu kez temiz içme suyu, banyo, tuvalet ve elektrik olmadan yaşamaya çalışmaktadırlar. Çok kalabalık gruplar halinde bu naylon çadırlarda barınmak zorunda kalmışlardır.

Suriyeli mülteciler için sağlık hizmetlerine erişim yetersizdir, hizmetlere ilişkin bilgi yetersizliği de mevcuttur.

Koruyucu sağlık hizmetlerinden olan anne ve çocuk sağlığı hizmetleri, Suriyelilere büyük oranda ulaşmamıştır. Sığınmacıların %54'ü 18 yaşın altındadır. Geri kalanların çoğu da kadındır. Kamplarda bile, çadır ziyaretleri, gebelerin tespiti ve izlemleri, doğum sonu loğusa ve yeni doğan bakımı, gerekli taramalar, bebek ve çocuk izlemleri, aile planlaması hizmetleri yapılmamaktadır.

Son 4 yılda Türkiye'de yeni doğan Suriyeli bebek sayısı yaklaşık 200.000 kadardır. Bazı Toplum Sağlığı Merkezleri (TSM) hariç gebe ve bebek takibi de yapılamamaktadır. Binlerce bebek ve çocuğun bağışıklanmaları ya hiç yok veya eksiktir. Aşıları yapılan çocukların da aşı kartları yoktur.

Aile planlaması olanakları sunulmadığından istenmeyen bebekler doğmakta, bebek ölüm oranları artmaktadır. Zaten çeşitli stresler altında olan kadınlar ayrıca cinsel ayırım, cinsel şiddet, erken evlilikler, düşük ve doğum komplikasyonu riski altındadırlar.

Mültecilerin travmatik yaşamışlıklarına yönelik tanı, psikolojik tedavi ve rehabilitasyonu için henüz koruyucu bir kamu hizmeti verilmemektedir.

Suriyeli sığınmacılara sağlanan düzenli bir tedavi hizmeti yoktur. Kamplarda yaşayanlar kamptaki sağlık merkezi ve gerektiğinde sevk edildikleri hastanelerden yararlanabilmektedirler. Kamp dışında kalanlardan kayıtlı olanlar için belli sağlık hizmeti olanaklarının sağlanmış olması henüz çok yenidir. Bu kişiler kayıtlı oldukları il içinde 1. Basamak olarak Aile Hekimlerine, Toplum Sağlığı Merkezlerince açılmış bulunan Suriyeli Polikliniklerine ve 2. Basamak olarak Sağlık Bakanlığı hastanelerine başvurabilmekte, sevk edilirse, üniversite hastanelerinde veya özel hastanelerde tedavi olabilmektedirler. Ancak kendileri başvurmadıkları durumlarda herhangi bir sağlık hizmeti alamamaktadırlar. 1. basamak ilaç giderlerinin %20'sini ödemekte, 2. ve 3. basamakta ücretsiz tedavi ve ameliyat olabilmektedirler fakat bu hizmetler de herkese ulaşmamaktadır. Kaldı ki bu hizmetlerden yararlı olsalar bile, sağlıksızlığı yaratan unsurlar devam ettikçe; sağlıksız evlerine, kötü beslenme koşullarına geri döndüklerinde yeniden hastalanmaktadırlar.

Kimlik alamamış olmak sağlık hizmetlerine erişimde en büyük engellerden biridir. Henüz kimlik kartı alamayan önemli sayıda sığınmacı/mültecinin sağlık hizmetlerine erişimi mümkün olmamakta, sadece acil sağlık hizmetlerine erişim imkânı sunulmaktadır. Kimlik alabilen

mülteciler yataklı tedavi hizmetlerine erişebilmekte; ancak hastanelerde tercümanlık hizmeti sunulmadığı için mülteciler nitelikli hizmet alma konusunda sıkıntılar yaşamaktadırlar. Sağlık hizmetlerine erişim imkânı bulan mülteciler, ilaç temini konusunda bürokratik engellere takılmakta ve maddi imkanları olmadığı için tedavileri tamamlanamamaktadır. Birinci basamak sağlık hizmetlerine erişim ise daha sorunludur. Mülteciler aile sağlığı merkezlerinden hizmet almaları iyi tanımlanmamıştır; kimi illerde toplum sağlığı merkezleri içinde yer alan göçmen sağlığı merkezlerinden hizmet almaya çalışmaktadırlar. Özellikle mülteci çocukların aşılınması ve gebelik takibi gibi koruyucu sağlık hizmetlerinin sunulmasında ve sürekliliğinin sağlanmasında büyük problemler yaşanmaktadır.

- Sağlık hizmetlerinin sunumunda vatandaşlara ve mültecilere yönelik ayrı sistemler olmamalıdır.
- Mevcut altyapının geliştirilmesi ve sağlık elemanı sayısının artırılmasıyla sağlık sistemi herkesi kapsayacak şekilde güçlendirilmelidir.
- Birinci basamak koruyucu sağlık hizmetlerine etkin erişimin yolu açılmalı ve ilaç temininde yaşanan bürokratik ve mali engeller kaldırılmalıdır.
- Sağlık kurumlarında tercüman istihdam edilerek dil probleminden kaynaklanan sorunlar çözümlenmelidir.
- Sağlık personeli ve sağlık kurumlarında görev yapan idari personel ayrımcılığa karşı eğitilmelidir.

Geri Gönderme Yasağı (*Non-refoulement*)

Hiç kimsenin yaşama hakkı ve işkence, kötü muamele, insanlık dışı aşağılayıcı ceza ve muameleye maruz kalmama hakkı gibi temel insan haklarının ihlal edileceği yere gönderilmemesi istisnası olmayan bir kuraldır.

29 Ekim 2016 tarihli, 676 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda değişiklik yapılmış uluslararası koruma başvuru veya statü sahiplerini de kapsayacak şekilde yabancıların kamu düzeni, kamu güvenliği ve kamu sağlığı gibi gerekçelerle yasal itiraz haklarını kullanmalarına imkân tanınmadan ve yargı kararı beklenilmeden derhal sınır dışı edilmelerinin yolu açılmıştır.

- Geri gönderme yasağı, istisnasız ve etkin bir şekilde uygulanmalıdır.
- 676 Sayılı KHK ile yapılan ve geri gönderme yasağı ilkesini yok sayan yasal değişiklik derhal geri alınmalıdır

Geri Gönderme Merkezleri

Öteden beri ciddi hak ihlalleri yaşanan Geri Gönderme Merkezlerinde (GGM) sorunlar artarak devam etmektedir. Yetkililer, GGM'leri hapishane olarak görmekte ve idari sebeplerle özgürlüğü kısıtlanan yabancılara suçlu muamelesi yaparak cezalandırmaktadır. Sınır dışı etme amacıyla gözaltı merkezleri olarak kullanılan GGM'lerde tutulan yabancıların temel hak ve özgürlükleri ağır şekilde ihlal edilmektedir. Merkezlerdeki uzman personelin azlığı, fiziksel yetersizlikler giderilmeli, cezaevlerinden daha ağır koşullarda alıkoyma uygulamalarına son verilmelidir.

Türkiye'de yakalanan "yabancı savaşçı" olarak nitelendirilen kişiler ile aralarında uluslararası koruma başvurusu sahibi olan ve suç ile ilişkilendirilmeyecek nedenlerle idari gözetimde tutulan yabancıların bir arada GGM'lerde tutulması kabul edilemez.

- Mültecilerin, sığınmacıların ülkeye düzensiz girişlerinden dolayı suçlanmaması ulusal ve uluslararası bir hukuk normudur ve bu norma uyulması gerekmektedir.

- Mülteci, sığınmacı, göçmenlerin düzensiz hareketten dolayı caydırıcı veya cezalandırıcı bir yöntem olarak gözaltı/idari gözetime alınması uygulanması sona ermelidir.
- Mültecileri mağdur eden, yasal usul ve uygulaması belirsiz olan (şeffaf olmayan) güvenlik tahdit kodlarına ilişkin uygulamalar, yasal usul ve şartlara bağlanmalıdır.
- Özgürlüğünden mahrumiyet idari kararlarla değil, yargı kararıyla olmalıdır.
- Gerçek zaruret halinde, en son çare olarak, yargı yoluyla özgürlüğünden mahrum edilmesine karar verilenler, bu kararın gerekçesi, süresi ve itiraz yolları hakkında anladıkları dil ve şekilde bilgilendirilmeli ve kişiler düzenli olarak bağımsız ve tarafsız denetime açık bir şekilde tutulmalıdır.
- İnsanlık suçlarına bulaşmamış herkes sığınma ve mülteci statüsüne kavuşmalıdır.

Adalet Etkin Erişim Hakkı

Mülteciler, sığınmacılar hak ihlalleri, haklara ve hizmetlere erişimde fiili engellemeler, bilgi eksikliği, korku ve maddi imkânsızlıklar yüzünden şikayet veya karara itiraz için yargıya başvurmakta ciddi sıkıntılar yaşamaktadır. Uluslararası koruma başvurusunun reddi, sınır dışı kararları gibi hayati konularda ve şiddete uğrama durumunda bile adalet erişimi sınırlı kalmaktadır. Kapasite veya bilgi yetmezliği veya önyargılardan dolayı mülteci, sığınmacı ve göçmenlerin adli yardım ihtiyaçlarını karşılamayan barolar vardır.

İltica prosedürüne ilişkin davalarda ilgili mahkemelerin kararlarında henüz oluşmuş bir içtihat yoktur. Farklı şehirlerde benzer davalarda farklı kararlar çıkmaktadır.

- Mülteci, sığınmacı ve göçmenlerin adalet erişimi yönündeki engellerin kaldırılması gerekmektedir.
- İltica davalarında içtihat oluşturulması ve idarenin kararlarının hukuka uygun olup olmadığının etkin değerlendirilmesi gerekmektedir.
- Baroların büyük ekonomik sıkıntılar yaşayan mülteci ve sığınmacıların adli yardıma erişiminde pozitif ayrımcılık yapmaları ve üyelerine iltica-göç hukuku üzerine yeterli eğitimi vermeleri gerekmektedir.

Çalışma Hakkı

Türkiye’de ikamet eden yaklaşık 3,5 milyon uluslararası koruma başvurusu sahibi, şartlı mülteci ve geçici koruma altındaki Suriyeli çalışma izni alınmadan resmi çalışma imkânına sahip değildir. Çalışma izni başvurusu ise işveren tarafından yapılmaktadır. Yapılan yasal düzenlemeler, kayıt dışı çalışmayı ve sömürüyü önlemekte yeterli değildir. Mültecilerin neredeyse tamamı çalışma izni imkânı ve sosyal güvencesi olmaksızın, düşük ücretle ağır çalışma koşullarında çalışmak zorunda kalmaktadır. İş cinayetleri içinde mülteci ölüm oranları her geçen gün artmaktadır.

- Çalışma hakkının, geçici korumadaki mülteciler de dahil statü farkı olmaksızın tüm mülteci ve sığınmacılar için ayrımcılığa yer vermeyecek şekilde kanunla düzenlenmesi gerekmektedir.
- Çalışma izni başvurusu işverene bırakılmamalı, mülteci ve sığınmacılar geçerli kimlik/kayıt işlemlerinden sonra otomatik olarak çalışma hakkına sahip olmalıdır.
- Çocuk işçiliğine ve çalışma yaşamı sömürüsüne karşı her türlü önlem alınmalıdır.
- Mülteciler sendikal hak ve örgütlenme özgürlüğüne sahip olmalıdır.
- İş sağlığı ve güvenliğinin sağlanmalıdır.
- "Açık işler" adı altında en ağır ve ölümcül işlere mülteci işçilerin gönderilmesine son verilmeli, işçi sağlığı ve iş güvenliği önlemleri güvence altına alınmalıdır.

- Geçici çalışma izni kapsamında çalıştırılan mültecilerin tüm müktesep (kazanılmış) hakları güvence altına alınmalı ve geri dönmeleri ya da başka bir ülkeye geçmeleri halinde bu haklar tanzim edilmek üzere baki kalmalıdır.
- İşçi ve emekçiler arasında ırkçılık ve düşmanlığı körükleyerek sermaye birikim süreçlerini garantiye almaya ve işgücü arzını sürekli kılmaya yarayan bu sömürü düzenine son verilmesi ve emekçi sınıfların 'eşit işe eşit ücret ve hak' talebi ile ortak mücadelenin önü açılmalıdır. Sendikaların ve hak örgütlerinin mülteci/sığınmacı/göçmen emekçilerin haklarını savunmada daha aktif rol alması gerekmektedir.

Eğitim Hakkı

Mülteci çocukların büyük çoğunluğunun eğitim hizmetlerine erişimleri mümkün değildir. Kayıt/kimlik kartına erişimde yaşanan sorunlar, ekonomik problemler, ayrımcılık, dil problemi eğitim hakkına erişimde çocukların önündeki büyük engellerdir. Çocukların büyük bölümü okul gitmek yerine çalışmak zorunda kalmaktadır. Yıllardır okuldan uzak, eğitim göremeyen/eğitimi tamamlayamayan kayıp bir kuşak sözkonusudur. Okula kayıt yaptırabilen çocukların okula devamı ve/veya aldıkları eğitimin kalitesi hakkında ciddi endişeler mevcuttur. Eğitim imkânlarına erişim, mevcut mülteci nüfusuna oranla son derece düşük kalmaktadır.

- Eğitim, asimilasyona izin vermeyen, entegrasyona katkı sağlayacak ve güçlendirecek, birarada yaşamı mümkün kılacak ve herkesin kendi anadilinde eğitime erişimin olacağı kamusal bir hizmet olarak erişilebilir olmalıdır.
- Özellikle orta ve yüksek öğretime erişimde mülteciler için pozitif ayrımcılık uygulamaları gerekmektedir.
- Yetişkinlere yönelik dil kursları çoğaltılmalı ve talep edenlere beceri ve meslek eğitimi sağlanmalıdır. Bu kurslar hiçbir koşulda zorunlu kılınmamalı mültecilerin kendi iradeleri esas alınmalıdır.
- Bu süreçte mültecilerin de bilgi ve deneyim birikiminden faydalanılmalıdır.

Çocuk Mülteciler

Zorla yerinden edilmelerden en çok çocuklar etkilenmektedir. Mülteci çocuklar, çocukluklarını yaşamamakta, eğitim hakkını kullanmakta sorunlarla karşılaşmakta, çocuk yaşta çalışmak zorunda kalmaktadır. Çocuk mültecilerin her türlü istismarla karşılaşma riskleri yüksektir. Eropol'un (Avrupa polis örgütü) verdiği 10 bin kayıp çocuk bilgisi tüyler ürperticidir. Türkiye'de şu ana kadar kaç kayıp mülteci çocuk olduğu bilinmemektedir ve elbette bu çocukların akıbeti önemli bir sorudur.

- Çocuğun yüksek yararı ilkesi, çocukla ilgili tüm işlemlerde öncelikli olarak uygulanmalıdır.
- Erken evlilikler, çocuk istihdamı dahil her türlü çocuk istismarı ve insan ticaretinin önüne geçilmelidir.
- Çocukların eğitime erişim hakkı önündeki tüm engellerin kaldırılması gerekmektedir.
- Refakatsiz veya ayrı düşmüş çocuklar, kayıp çocuklar hakkında ulusal ve uluslararası koruma mekanizmaları etkin bir biçimde ve ayrımcılığa yer vermeden harekete geçirilmelidir.
- Çocuk koruma programları kapsamında yaş tespiti için yapılan kemik testlerinin tek başına güvenilir olmaması nedeniyle, menşe bölge özellikleri dikkate alınmalı ve güvenilirliği arttıracak diğer yöntemler de kullanılmalıdır.

- Türkiye'deki kayıp mülteci çocuk rakamı açıklanmalı ve bu çocuklar için aktif arama başlatılmalıdır.

Kadın Mülteciler

Kadın mülteciler için erken veya zorla evlendirme, çok eşlilik, seks işçiliğine zorlama dahil her türlü ve her yerde şiddeti, istismarı, ayrımcılığı önleyici ve koruyucu mekanizmalar hızlı ve etkin bir biçimde yaşama geçirilmelidir.

Kadınların siyasi ve sosyal yaşama katılımının önündeki engeller kaldırılmalıdır.

Sivil toplumun, mülteci ve Türkiyeli kadın örgütlenmeleri arasındaki iletişim ve işbirliği kanallarının aktif hale getirilmesi sorumluluğu vardır.

Özel İhtiyaç Sahipleri

Çocuk, refakatsiz veya ayrı düşmüş çocuk, yalnız kadın, yalnız ebeveyn, şiddet veya işkence mağduru, engelli, LGBTİ, yaşlı, hamile, hasta olan mülteci ve sığınmacıların tespitinin kayıt esnasında yapılmadığı; sonrasında da ihtiyaçları doğrultusunda koruma mekanizmalarına erişimde çeşitli engellerle karşılaştıkları görülmektedir.

Özellikle LGBTİ bireyler, dini azınlık mensupları ve Afrika kökenli mülteciler toplumsal cinsiyet, dini inanç veya görünüşleri nedeniyle ciddi ayrımcılık ve ırkçı tutumlarla karşılaşmakta; mümkün olduğunca kimliklerini gizlemeye çalışmaktadırlar.

- Özel ihtiyaç sahiplerinin tespitinin kayıt esnasında yapılması ve koruma mekanizmaları hakkında bilgi verilmesi gerekmektedir.
- Koruma mekanizmalarına mültecilerin erişimi önündeki fiili engeller kaldırılmalıdır.
- Kamu personelinin eğitimi de dahil ayrımcı ve ırkçı söylem ve tutumlarla etkin mücadele edilmesi için kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları arasında etkin işbirliği mümkün kılınmalıdır.

Bilgiye Erişim ve Mültecilerin Karar Verme Mekanizmalarına Katılımı

Mültecilerin hak ve yükümlülükler ve kendileriyle ilgili verilen kararlar konusunda ciddi bir bilgilendirme eksikliği gözlemlenmektedir. Bu, idari gözetim gibi özgürlüğü sınırlayan veya statü reddi ve sınırdışı gibi hayati nitelikteki kararlar hakkında bilgilendirmeyi de içermektedir.

Mülteciler kendileri ile ilgili kararlar da dahil karar verme mekanizmalarının dışında kalmaktadır.

- Sığınmacı ve mültecilerin ülkeye girişten itibaren hak ve yükümlülükleri ve kendileri hakkında verilen kararlar hakkında anladıkları dil ve şekilde, yazılı ve sözlü olarak bilgilendirilmeleri gerekmektedir. Cinsiyet, yaş, etnik-dinsel kimlik dağılımı da dikkate alınarak, mülteci ve sığınmacıların karar verme mekanizmalarına aktif katılımlarının sağlanması gerekmektedir;
- Kadın mültecilerin karar mekanizmalarına aktif katılımı sağlanmalıdır.
- Kişisel veriler gizli kalmak şartıyla mültecilere ilişkin istatistiki veriler düzenli olarak kamuoyuyla paylaşılmalıdır.

Ayrımcılık, Irkçılık, Nefret Suçları ve Medya

Mültecileri "misafir" olarak tanımlamak yerel nüfus ve mülteciler arasında hiyerarşik bir ilişki oluşturmakta ve ilticaya erişimin temel bir hak olduğu gerçeğini yok saymaktadır.

Mültecilerin dış ve iç politikada bir araç olarak kullanılması insan onurunu rencide, insan haklarını ihlal etmektedir. Mülteci ve sığınmacılar hak sahibi öznelerdir.

Kamu hizmetlerini alırken personelin ayrımcı söylem ve uygulamaları nedeni ile mültecilerin bu hizmetlerden faydalanmaları fiilen engellenebilmektedir.

Entegrasyon çift taraflı bir süreçtir ve vatandaşların da sürece aktif katılımı gerekmektedir. Belirsiz, şeffaflıktan yoksun politika, söylem ve uygulamalar ve ana akım medyanın ırkçılığa zemin oluşturacak dili, bu aktif katılımın önünde engeller oluşturmaktadır.

- Toplumda herkes mültecileri hak sahibi bir özne, eşit söz üretme hakkına sahip bireyler olarak görmek zorundadır.
- Mültecileri dış ve iç politikada araç olarak kullanan söylem ve uygulamalar sona ermelidir.
- İlticaya erişimin temel bir hak olduğu ve mültecilerin asimile edilmeden toplumla uyum içinde yaşamaları gerektiği topluma anlatılmalı; entegrasyon sürecine vatandaşların da katılımı sağlanmalıdır.
- Haklara ve kamu hizmetlerine erişimde personelin ayrımcı tutumlarının önüne geçilmeli, ayrımcılığa karşı eğitimler düzenlenmelidir.
- Nefret suçları cezasız kalmamalıdır.
- Medyanın ve tüm tarafların ırkçılığı ve nefret söylemini körükleyici, mültecileri rencide edici dili sona erdirilmeli; nefret söyleminin önüne geçilmelidir. Mültecileri sadece acınacak veya suçlu gösteren haberler yerine mülteci/göçmen haberlerin insan hakları temelli bir dil kullanarak sunulması gerekmektedir.

Vatandaşlık

Mülteci statüsü verildikten sonra makul sürede vatandaşlığa geçiş, kalıcı çözüm için olması gereken bir aşamadır.

- Yasal statü farklılıkları olmaksızın Türkiye’de yaşayan tüm mültecilerin vatandaşlığa erişim hakkının yolu açılmalıdır.
- Vatandaşlığa erişimde menşee ülke, sınıf, eğitim, meslek, din, etnik köken ayrımı yapılmamalıdır.
- Vatandaşlık konusu hak ve özgürlüklerle ilgili bir konudur ve hiçbir referanduma konu edilmemesi gerekir.
- Bu süreç şeffaf bir biçimde tanımlanmalıdır, gündelik siyasete alet edilmemelidir.

Uluslararası Aktörler

2. Dünya Savaşı’ndan beri yaşanan en büyük zorla göç hareketinde uluslararası toplum adil sorumluluk paylaşımının çok gerisinde kalmış, tüm sorumluluk komşu ülkelere bırakılmıştır. Sorumluluk paylaşımı sadece komşu ülkelere sınırlı ve koşullu mali yardımlar şeklinde algılanmakta ve komşu ülkeler birer sınır polisi olarak görülmektedir. Aile birleşmesi veya daha onurlu bir yaşam için başka komşu coğrafyanın dışındaki ülkelere gitmek isteyen mülteciler suç şebekelerine muhtaç bırakılmakta ve ölümcül yolculuklara çıkmaktadır. Bu nedenle her yıl binlerce mülteci hayatını kaybetmektedir.

BM organları da insanlığa, mültecilere yönelik misyonlarını yerine getirmekte yetersiz, etkisiz kalmaktadır. Buna mülteci ve sığınmacıların, Türkiye’ye girişte ve Türkiye’de kalışları süresince yaşadıkları sorunlar da dahildir.

- Devletler ve uluslararası veya bölgesel devletlerarası organizasyonlar ikiyüzlü politikalarından vazgeçerek, mültecilere yönelik kalıcı çözümler bulmak için yükümlülüklerini yerine getirmelidirler.
- AB ile Türkiye arasında imzalanan hem uluslararası hukuka aykırı hem de insanlık dışı olan "Geri Kabul" antlaşmasına derhal son verilmelidir.
- Avrupa Birliği ve diğer devletler Türkiye'yi bir sınır bekçisi olarak görmemeli, sınırlara koyduğu yasal ve fiziki duvarları, engelleri ivedilikle kaldırmalıdır.
- Mülteciler güvenli yerlere erişim için düzensiz ve riskli yolculuklara mahkûm edilmemeli, geçişleri için yasal ve güvenli kanallar açılmalıdır.

STK'lar ile İlişkiler

- Uluslararası koruma altındaki mülteciler dahil olmak üzere, geçici koruma altındaki Suriyeli mültecilerle ilgili politikaların belirlenmesine dair süreçlere özellikle mültecilerin kurduğu ve mültecilerin haklarını savunmak için mücadele eden sivil toplum örgütlerinin aktif katılımının sağlanması ve faaliyetlerinin kolaylaştırılması gerekir.
- Mültecilere destek sağlayan uluslararası nitelikli sivil toplum örgütlerinin Türkiye'de faaliyet göstermesi kolaylaştırılmalıdır.

IV. Çalışma Grubu - İnsan Hakları Örgütlenmesinde Sorunlar ve Arayışlar, Yeni Şartlarda Yeni Mücadele Yöntemleri

İhlallerden kaynaklanan travmalar karşısında, toplumsal psikolojik danışma ve desteğin öznesi olan insan hakları hareketinde, uzun süredir, birçok aktivistin de bu desteğe ihtiyaç duyduğu bir dönemdeyiz. Bizzat hak savunucularının karşılaştığı baskıların görünür kılınmasının ve onların korunmasının, hak ihlallerine karşı durmanın bir koşulu olarak aciliyet kazandığı bir dönemdir bu.

İnsan hakları hareketinin sadece Türkiye’de değil bütün dünyada, yüzyüze olduğu vahim durum karşısında yöntemlerini gözden geçirdiği koşullardan geçiyoruz. Alışlageldik birçok yöntemin -sözgelimi basın açıklaması, imza toplama...- etkisizleştiği izlenimi, bunları sürdürmekle ilgili bir motivasyon kaybına yol açıyor, bir yandan da yeni yöntem arayışlarını gündeme getiriyor.

Bunu saptarken, “yeni yöntem” arayışının yoktan icat çıkarmak ve insan hakları hareketinin olmazsa olmazı niteliğindeki etkinliklerden vazgeçmesi anlamına gelmediğinin de farkında olmalıyız. Yeniliği belki de, hareketin uzun tarihini ve bizzat kavramlarımızı eleştirel bir gözle ve canlı deneyim ışığında ele alarak yöntemlerimizi yeniden keşfetmede aramalıyız.

Olağanüstü halin zihinlerde normalleştirilmesine rıza göstermemeyi, baskı ve ihlale uğrayan kimi özneleri masumlaştırırken kimi ihlalleri mazur gören yaklaşıma kapılmamayı; yeni sorunları kalıcı ilkelerle karşılamamızın anahtarı sayıyoruz.

Olmazsa olmazlardan belki de ilki, ihlalleri izleme ve belgeleme faaliyetidir. Bugün, ihlallerin olağanüstü artışıyla beraber resmi kaynakların ve medya kaynaklarının gitgide güvenilirleşmesi sorunuyla da karşı karşıyayız. Kapatılan gazete ve televizyonlarla bağımsız ve özgür medyanın neredeyse tasfiye noktasına gelmesi ve 144 gazetecinin tutuklu bulunmasıyla kendini gösteren baskılar, bizzat haber alma hakkının ihlali niteliğinde olmak yanında, hak ihlallerinin haberleşmesi ve belgelenmesi önüne de bir engel diyor. Veri toplamanın yeni kaynaklarını da geliştirerek artan ve çeşitlenen insan hakları ihlallerinin belgelenmesini sağlamak, mahdut da olsa belirli bir caydırıcılık sağlamak ve onarıcı etkinliğe zemin oluşturmak yanında, gelecekteki yargılamalar açısından da elzemdir.

Çığ gibi büyüyen ihlallerin yükümüzü ağırlaştırmasına rağmen, dokümantasyonun ayrıştırılarak (başta cinsiyet olmak üzere, meslek, gözettiği hedef, yaş vb.) izlenmesini sağlamaya çalışmalıyız. Bu, ihlallerin sistematizasyonu analiz etmek açısından da faydalı olacaktır. Verilerimizin güvenilirliğini de, azalmayan bir hassasiyetle gözetmeliyiz. Dokümantasyonumuzun, güvenilirliğiyle beraber, güvenli koşullarda muhafazasını da önemsememiz gerekiyor.

Özellikle son dönemde işkencenin dokümantasyonuna dair, mağdurların başvurudan kaçınmasıyla da ilgili bir eksikliğin farkındayız.

Ekonomik hak gasplarını ve insanları “medeni ölüme” mahkûm eden sosyal dışlama pratiklerini, genişleyen bir ihlal alanı olarak gündeme almak ve yine öncelikle dokümantasyon yapmak gerekecektir.

Anaakım medyanın insan hakları duyarlılığına gitgide kapandığını bilmekle beraber, hak ihlalleriyle ilgili haberlerin buraya “sızmasını” sağlamak üzere profesyonel gazeteci ilgisine hitap eden dosya üretiminden geri kalmamalıyız.

Sosyal medyanın gazeteciliği ve canlı sosyal ilişkiyi ikame edemeyeceğini bildiğimiz gibi; bu mecranın yaratıcı kullanımının, ilişki ve dayanışma ağını geliştirmeye ve küçümsenmeyecek etkiler yaratmaya açık olduğunu da biliyoruz.

Türkiye'deki şiddetli baskı ve olağanüstü hal koşullarının, öncelikle insanları sokağa çıkmaktan caydırdığı gözleniyor. Cesaretin, insan hakları mücadelesinin onuru ve can kaynağı olduğunu biliyoruz. İnsan hakları hareketinin tarihi bu cesaretin timsalleriyle doludur. Beri yandan, insanların cesur olmaya zorlanamayacağını, korku ve endişelerin anlaşılır olduğunu da biliyoruz. İnsan hakları hareketi, insanları kendi nitelikleri, yetenekleri, yatkınlıklarıyla farklı ölçeklerde, farklı biçimlerde, -kimisi çok küçük ve sembolik de olabilir- katılabilecekleri ve kendilerini bir çabanın parçası hissedebilecekleri faaliyet ve ilişki tarzları geliştirmeyi önüne koymalıdır. "Herkesten yeteneğine göre" şiarını, bir tür işbölümü mantığıyla, uyarlayabiliriz. Bu perspektif, mağdurları veya mağdur hissedenerleri etkin öznelere dönüştürmenin, onların bir şeyler yapabilme kapasitelerini geliştirmenin de önünü açabilecektir. Bir nevi "mesleki körleşmeden" kaçınmak, dilimizi hep gözden geçirmek ve bir ezbere dönüşmesine mani olmak da bunun bir parçasıdır.

İnsan hakları hareketinin, yerleşik ortamları ve muhataplarıyla yetinmeyerek yeni temaslar aramasının, bu açılımlara taze soluk vereceğini düşünüyoruz. Somut -bazen küçük- özgül konularda -bu konuları da asla araçsallaştırmadan-, çok farklı grupları, özneleri eşit ortaklar statüsünde canlı temaslara biraraya getiren platformlar, kampanyalar, bu yönde nefes açmamızı sağlayacaktır.

İhlal alanlarının ve mağdur gruplarının çeşitlenmesi, başlı başına, yeni ilgi alanları ve temasları zorunlu kılıyor. Erişimimizi hem derinleştirmek hem çeşitlendirmek gerektiğini görüyoruz.

İnsan hakları örgütleri arasında, çeperdeki hak örgütleriyle de bağ kuran sağlam bir ağ örmek ve bu ağı kurumsal yapılar dışında da işlev görececek bir sivil dayanışma zeminine dönüştürme çağrısının altını çizmek istiyoruz.

Başta parlamento olmak üzere, lobi faaliyetini de gereğince değerlendirmek gerektiğini, en azından kadın hareketinin deneyiminden biliyoruz.

Uluslararası ilişkilerimizde, devletler ve uluslararası kuruluşlar yanında, devletleri baskı altına alabilecek insan hakları örgütlerini muhatap almayı sürdürmeliyiz. Bu anlamda uluslararası mekanizmaları daha etkin kullanmak için hala yapacaklarımız var. Uluslararası insan hakları platformunda hükümet destekli sivil toplum kuruluşlarının (GONGO'lar) nüfuzuna ve engelleme çalışmalarına karşı uyanık ve faal olmamız da gerekiyor. Keza, hem Batı devletlerinin özellikle iltica sorunundaki ikiyüzlü politikalarını sürekli eleştirmekten geri kalmamalı ve "Batı'yı insan haklarının nihai güvencesiymişçesine yücelten tutuma mesafe koymalı hem de Batı'yı topyekûn şeytanlaştıran "millici" söyleme asla kapılmamalıyız.

Dünya zalimlere kalmaz. İnsan hakları mücadelesi insan olmanın gereğidir ve bunu bilmenin ezeli-ebedi meşruiyetiyle ve kararlılığıyla devam edecektir.

13. Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferansı Katılımcıları:

Panelistler: Nilgün Toker, Kerem Altıparmak, Şebnem Korur Fincancı

Çalışma Grupları

I. Hukuk İçin Mücadele

Kolaylaştırıcı: Nilgün Toker

Katılımcılar: Arif Koçer, Eren Keskin, Gülsen Uzuner, Haluk İnanıcı, Hüsnü Öndül, Kerem Altıparmak, Muhammed Neşet Girasun, Murat Sevinç, Muzaffer Şakar, Nuray Özdoğan, Onur Hamzaoğlu, Senem Doğanoğlu

II. Kürt(-Türk) Sorunu, Savaş, Yıkım ve Barış Mücadelesinin Yükseltilmesi

Kolaylaştırıcı: Şebnem Korur Fincancı

Katılımcılar: Barış Yavuz, Emma Sinclair Webb, Gurbet Uçar, Hakan Tahmaz, Hülya Dinçer, İrfan Aktan, Mithat Sancar, Muhterem Ünlü, Özgür Sevgi Göral, Serdar Tekin, Ümit Biçer

III. Suriye Savaşı ve Mülteci Sorunu

Kolaylaştırıcı: Cem Terzi

Katılımcılar: Doğuş Şimşek, Ercüment Akdeniz, Feride Aksu Tanık, Hakan Ataman, Halim Yılmaz, Hatice Can, Mehmet Nuri Gültekin, Pınar Öğünç, Pırıl Erçoban, Semra Güler, Şenay Özden, Türkcan Baykal, Volkan Görendağ, Zeynep Altıok

IV. İnsan Hakları Örgütlenmesinde Sorunlar ve Arayışlar, Yeni Şartlarda Yeni Mücadele Yöntemleri

Kolaylaştırıcı: Tanıl Bora

Katılımcılar: Ahmet Murat Aytaç, Ali Erol, Aytül Uçar, Begüm Özden Fırat, Coşkun Üsterci, Feray Salman, Filiz Koçer, İlknur Üstün, Kemal Göktaş, Metin Solmaz, Necla Şengül, Nejat Taştan, Oğuz Kaan Salıcı, Ruhat Sena Akşener, Ümit Efe

Düzenleme Kurulu: Nilgün Toker, Tanıl Bora, Coşkun Üsterci, Semahat Sevim

İNSAN HAKLARI DERNEĞİ
HUMAN RIGHTS ASSOCIATION
Necatibey Cad. No:82/11-12 K.6 Demirtepe/Ankara
Tel:+90 (312) 230 35 67-68-69
Faks:+90 (312) 230 17 07
www.ihd.org.tr - posta@ihd.org.tr

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VAKFI
HUMAN RIGHTS FOUNDATION OF TURKEY
Mithatpaşa Cad. No:49/11 K.6 Kızılay/Ankara
Tel:+90 (312) 310 66 36
Faks:+90 (312) 310 64 63
www.tihv.org.tr - tihv@tihv.org.tr

13.Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferansı
Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği'nin
katkılarıyla düzenlenmiştir.